

ALKOHOLIO KAINŲ POLITIKA LIETUVOJE 2000-2009 M.

Ilona Tamutienė

Vytauto Didžiojo universitetas

Anotacija

Yra nustatyta, kad alkoholio vartojimo kaita didėjimo linkme buvo vienas pagrindinių veiksnių, lėmusių Lietuvos gyventojų mirtingumo augimą per pastarąjį dešimtmetį. Su alkoholio kainų politika susieti tyrimai įrodo, jog tarp vartojimo ir kainos yra tiesioginis ryšys, t.y. kuo kaina aukštesnė, tuo mažesnis vartojimas. Alkoholio kainos politikos tyrinėtojai išskiria tris efektyvias priemones, kurias taikant valstybė gali optimaliai sumažinti alkoholio keliamą žalą, t.y. akcizai, nustatyta minimali alkoholio pardavimo kaina ir draudimai daryti nuolaidas žemiau nustatytos ribos. Lietuvai susiduriant su biudžeto deficitu yra labai svarbu subalansuoti akcizus, pajamas į biudžetą bei išlaidas, kurios padaromos dėl žalingo alkoholio vartojimo. Šio straipsnio objektas yra alkoholio akcizų, kainos ir vartojimo raida 2000-2009 m. Tikslas - ištirti alkoholio kainos pokyčių įtaką alkoholio pardavimams, vartojimui bei iplaukoms į nacionalinį biudžetą. Straipsnis remiasi literatūros ir statistinių duomenų analize ir interpretacija. Išvados teigiama, kad Lietuvoje formaliai taikoma tik viena alkoholio kainos reguliavimo priemonė – akcizai. Išnagrinėjus jų taikymo rodiklius atskirų alkoholinių gėrimų kategorijoms, galima teigti, kad jie yra nepakankamai subalansuoti, ypač alaus atveju. Lietuvos gyventojas su alumi išgeria šiek tiek didesnę kiekį grynojo alkoholio nei su stipriaisiais gėrimais, o bendrame akcizų surinkime, akcizai iš stipriųjų gėrimų sudaro apie 70 % visų surenkamų akcizų, tuo tarpu alaus - tik šeštadalį nuo bendros akcizo sumos. Kad akcizai alui nėra subalansuoti įrodo ir alaus kaina, kuri 2000-2009 m. praktiškai nekito. Norint sumažinti alkoholio keliamą žalą Lietuvoje, rekomenduotina įvesti minimalią alkoholio pardavimo kainos ribą, susiejant ją su parduodamo grynojo alkoholio koncentracija, bei drausti nuolaidas, žemiau šios ribos. Greta to rekomenduotina kelti akcizus, ypač alui, kurio vartojimas ypač aukštas.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: alkoholio akcizai, kaina, stiprieji gėrimai, vynas, alus, vartojimas.

Įvadas

Alkoholio kainų politika yra viena įtempčiausių valstybės reguliavimo sričių, kur susikerta alkoholio pramonės ir valstybės interesai. Alkoholio pramonė vienareikšmiškai gina ekonominį interesą, o valstybės interesas šioje srityje yra dvilypis nes, viena vertus, apmokestindama alkoholį valstybė siekia papildyti biudžetą, o kita vertus - apsaugoti visuomenės sveikatą, užkertant kelią žalingam alkoholio vartojimui ir su tuo susijusiam smurtui. Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės (2009) (toliau – Statistikos departamentas) duomenys rodo, kad atgavus Lietuvos nepriklausomybę alkoholio vartojimas augo, o kartu ir jo sukeliamą žalą. Priešingai nei buvo numatyta

alkoholio vartojimo ir jo sukeliamos žalos padariniai didėja.

Nacionalinėje sveikatos programoje, o valstybė labiau atstovauja alkoholio pramonės interesus, pabrėžė ir R.Valentukevičius (2006). V.Grabauskas, R. Prochorskas, A.Veryga (2009) tyrinėjo Lietuvos gyventojų mirtingumo sąsajas su alkoholinių gėrimų vartojimu 1981–2007 m. ir nustatė, kad alkoholio vartojimo kaita didėjimo linkme buvo vienas pagrindinių veiksnių, lėmusių Lietuvos gyventojų mirtingumo augimą per pastarąjį dešimtmetį, ypač 2001 m. ir 2005 m. Autoriai teigia, kad maždaug 12,6 proc. bendrojo mirtingumo 2007 m. buvo susiję su alkoholio vartojimu. Alkoholio vartojimo augimą autoriai susiejo su akcizų sumažinimu 1999 m. ir liberalesne alkoholio politika, lėmusia lengvesnį alkoholio prieinamumą. Nesaikingas, žalingas alkoholio vartojimas yra ne tik viena iš pagrindinių mirties priežasčių, bet ir pagrindinė priežastis, dėl kurios vaikai netenka tėvų

globos, tampa girtaujančių tėvų smurto aukomis, patys pradeda anksti ir rizikingai vartoti alkoholinius gėrimus (Tamutienė ir kt. 2009). 2008 m. LR Ūkio ministerijos užsakymu pirmą kartą Lietuvoje buvo atlikta alkoholio (ir kitokio savižeidžiančio elgesio) įtaka šalies ekonomikai, kuri atskleidė neigiamą ekonominį alkoholio vartojimo poveikį. Autoriai nustatė, kad vien dėl alkoholio vartojimo Lietuva gali patirti 1,6–5,5 proc. BVP, t. y. 1 570 219 584–5 397 629 820 litų (Chomentauskas ir kt. 2009).

Su alkoholio kainų politika susiję tyrimai įrodo, jog tarp vartojimo ir kainos yra tiesioginis ryšys, t.y. kuo kaina aukštesnė, tuo mažesnis vartojimas (Babor 2003; Anderson, Baumberg 2006; Wagenar 2010; Randy W. Elder ir kt. 2010). Tačiau atkreipiamas dėmesys, kad kainų politika ir alkoholio vartojimas skiriasi atitinkamomis charakteristikomis pasižyminčių visuomenės grupėse. Purshouse, et al (2010) nustatė, kad amžius, lytis ir gėrimo lygis (vidutinis, pavojingas (hazardous) ir žalingas (harmful)) iš esmės lemia alkoholinių gėrimų pasirinkimą, gėrimų vietą, mokamą kainą ir tendenciją į substitutinį alkoholinį gėrimą (įprastai pigesni), kas apsprendžia įvairių rūšių kainų ir vietų pasiūlą alkoholio vartotojams. Minėti autoriai ištyrė, jog vykdant apgalvotą alkoholio kainų politiką valstybė galėtų sutaupyti sveikatos, nusikaltimų, neatvykimo į darbą ir bedarbiystės sritims skirtas išlaidas. Politika, kuri reguliuoja gėrimo baruose kainas (pastarosios didėjant), siejasi su didesniais sutaupymais nusikalstamumo srityje, o priemonės, dėl kurių pakeliama prekybos parduotuvių kaina, siejamos su didesniais taupymais, susijusiais su darbu. Sveikatos priežiūros sektoriuje efektyvus taupymas išryškėja, kuomet nustoma

aukštesnė minimali alkoholio kainos riba bei draudžiama prekybininkams daryti nuolaidas alkoholiui. Bendras alkoholio kainų kėlimas turi teigiamą įtaką visų minėtų sektorių išlaidų mažinimui. A. C. Wagenaar, M. J. Salois, K. A. Komro (2009), H. E. Boffa, C. Rosewarne, S. Bell, D. Ah Chee (2006) nustatė ne tik alkoholio vartojimo sąsajas su alkoholio kaina ir su smurtu, bet ir pažeidžiamų visuomenės grupių (ypač vartojančių alkoholį iki sunkaus girtumo) jautrumą besikeičiančiai alkoholinių produktų kainai.

Lietuvai susiduriant su biudžeto deficitu yra labai svarbu subalansuoti akcizus, pajamas į biudžetą bei išlaidas, kurios padaromos dėl žalingo alkoholio vartojimo. Šio straipsnio objektas yra alkoholio akcizų, kainos ir vartojimo raida 2000 - 2009 m. Tikslas - ištirti alkoholio kainos pokyčių įtaką alkoholio pardavimams, vartojimui bei įplaukoms į nacionalinį biudžetą.

Straipsnis remiasi literatūros ir dokumentų bei statistinių duomenų analize ir interpretacija. Argumentavimui naudojami Statistikos departamento pateikiami duomenys apie alkoholio vartojimą, mažmenines kainas, atitinkamiems gėrimams tenkančią perkamąją galią bei alkoholio pardavimus. Alkoholio akcizų taikymo bei surinktų akcizų duomenys yra gauti iš LR Valstybinės mokesčių inspekcijos (2010). Išvestiniai duomenys, t.y. grynojo alkoholio kiekis, tenkantis vienam gyventojui pagal atskirų kategorijų alkoholinius gėrimus, bei surinkto akcizo procentinis pasiskirstymas pagal alkoholinių gėrimų kategorijas, atsižvelgiant į bendrą alkoholio akcizų rodiklį, yra apskaičiuotas autorės.

Alkoholinių gėrimų akcizai Lietuvoje 2000 m. - 2009m.

Lietuvoje alkoholinių gėrimų akcizus reglamentuoja LR Akcizų įstatymas. Analizuojant šio įstatymo pasikeitimus 1994 m. – 2009 m. laikotarpyje, pastebėtina, kad pagrindiniai pasikeitimai, kurie akivaizdžiai paveikė alkoholio kainą ir akcizų surinkimą, buvo keli. 1994 m. Akcizų įstatymas fiksavo alkoholinių gėrimų akcizų dydžius, kurie kai kuriems gėrimams, pavyzdžiui alui nekito iki 2001-06-01 m. Tuo tarpu stipriesiems gerimams (etilo alkoholiui) - nuo 0,25 lito už 1 procentą tūrinės alkoholio koncentracijos litre gėrimo 1995 m. akcizas pakilo iki 0,54 lito 1998 m., o 1999 m. vėl buvo sumažintas iki 0,30 lito. 2000 m. reikšmingiausias pokytis buvo alaus akcizo susiejimas ne tik su kiekiu, bet ir su alkoholio koncentracija jame. Kitas ypač reikšmingas pokytis - 2008 m. pakelti akcizai stipriesiems alkoholiniams gėrimams bei alui.

Analizuojant alkoholio akcizų surinkimą pastebėtina, kad 2008 m. alkoholio akcizas papildė biudžetą beveik tris kartus daugiau nei 2000 m. t.y. nuo 388 milijonų iki 968 milijonų litų (1 lentelė). Tai sietina ne tik su 2008 m. akcizo padidėjimu, bet ir su gana aukštu alkoholio vartojimu (1 pav.). Vis tik, reikia sutikti su užsienio tyrinėtojais, kad keliant akcizą, galima pasiekti kainos kilimo efektą, kas sąlygoja ir alkoholinių gėrimų vartojimo sumažėjimą. Lietuvos atveju, kainos kilimo efektas buvo labai nereikšmingas, ypač alaus atveju. Tuo tarpu vartojimas augo (1 pav.). Analizuojant alkoholinių gėrimų akcizų politiką Lietuvoje, tikslinga būtų juos analizuoti susietai su alkoholinių gėrimų rūšimis, t.y. alumi, degtine,

vynais. Juolab, kad iš minėtų alkoholinių gėrimų kategorijų surenkamas akcizas labai netolygus, pavyzdžiui trys ketvirtadaliai surenkami iš stipriųjų gėrimų ir tik vienas ketvirtis iš likusiųjų (1 lentelė). Taigi, taikomi ir surenkami akcizai toliau susiejami su alkoholinių produktų pardavimais, mažmenine kaina pagal tris alkoholinių gėrimų kategorijas: stipriuosius alkoholinius gėrimus, alų ir vynus.

1 lentelė. Alkoholinių gėrimų akcizų tūkst. Lt ir procentinis pasiskirstymas nuo visų surinktų alkoholio akcizų

Metai	Viso akcizai iš alkoholio (tūkst.litų)	Etilo alkoholio (tūkst.lt/%)	Alaus (tūkst.lt/%)	Vyno ir kt. alkoholinių gėrimų (tūkst.lt/%)
2000	388 131	286919 73,92%	81990 21,12%	19222 4,95%
2001	401258	302718 75,44%	87294 21,75%	11246 2,80%
2002	422030	303181 71,83%	113353 26,85%	5496 1,3%
2003	428404	252216 58,87%	104695 24,43%	71493 16,68%
2004	490815	343517 69,98%	114509 23,33%	32789 6,68%
2005	585470	404632 69,11%	121711 20,78%	59238 10,11%
2006	711006	517159 72,7%	126533 17,79%	67941 9,55%
2007	830479	625386 75,3%	127479 15,3%	78067 9,4%
2008	968647	742334 76,6%	137682 14,2%	89398 9,2%
2009	812182	581823 71,6%	140157 17,2%	90263 11,1%

Šaltinis: sudaryta pagal Valstybinės mokesčių inspekcijos prie LR Vyriausybės, 2010-04-08 Nr. (19.22-19)-R-3457 pateiktus duomenis.

Stipriųjų gėrimų (etilo alkoholio) akcizas

2000 m. buvo 0,30 lt už 1% tūrinės alkoholio koncentracijos litre. 2001 m. birželio 1 d. už 1 litrą grynojo etilo alkoholio hektolitrą taikytas 3200 litų akcizas, kuris išliko nepakitęs iki 2008 m. sausio 1d., kuomet imta taikyti 3840 litų akcizą. Žvelgiant į Lietuvoje gaminamos degtinės mažmeninės kainos raidą, pastebima, kad ji nuo 2000 m. iki 2007 m. svyravo 1 lito ribose, o 2008 m. pakilo daugiau nei 5 litais. 2009 m. Lietuvoje

gaminamos degtinės kaina lyginant su 2008 m. pakilo dar beveik 5 litais, ir tai sietina su pradėtu taikyti 4416 litų už gryno alkoholio hektolitą akcizu nuo 2009 01 01. Žvelgiant į surenkamų akcizų už etilo alkoholių raidą, pastebėsime, kad šis akcizas sudaro didžiausias įplaukas į biudžetą, t.y. apie 72 proc. 2002 m. ir 2009 m. nuo visų surinktų akcizų už alkoholių. Jeigu sugretintume akcizų ir vartojimo rodiklius, pastebėsime, kad spirituotų gėrimų ir alkoholinių kokteilių suvartojimas išreikštas grynuoju alkoholio kiekiu vienam gyventojui nuo viso suvartoto alkoholio sudaro 35,6 procento arba 4,56 litro 2009 m.

Darytina prielaida, kad akcizas stipriesiems gėrimams (etilo alkoholiui) yra optimalus kainos ir akcizo taikymo ir surinkimo prasme. Tuo tarpu kitiems alkoholiniams gėrimams tenka daugiau nei puse suvartojamo grynojo alkoholio, o jų akcizai sudaro tik apie trečdalį nuo visų surenkamų akcizų (1 lentelė).

Akcizas alui. Analizuojant akcizą alui, pastbėtina, kad net iki 2001 m. jis nebuvo susietas su alkoholio koncentracija, t.y. taikytas nustatytas akcizas už litrą alaus. 2000 m. alaus akcizas buvo 0,40 lt už litrą. 2001 m. akcizas alui buvo susietas su alkoholio koncentracija ir nuo birželio mėn. imta taikyti 7 litai už 1% faktinės alkoholio koncentracijos, išreikštos tūrio procentais, ir toks išliko net septynerius metus. Įplaukos į biudžetą iš surenkamo alaus akcizo didėjo susietai su didėjančiais alaus pardavimais ir vartojimu (1 lentelė, 1 pav., 2 pav.). Nuo 2008 m. sausio 1 d. akcizas alui padidėjo 0,70 lito už 1% faktinės alkoholio koncentracijos, išreikštos tūrio procentais. Tuo tarpu 2009 m. alui taikomas akcizas dar padidinamas 0,80 lt bei panaikinama lengvatos, taikytos mažosioms alaus darykloms. To pasekoje, akcizas alui padidėja, tačiau vis dar nėra optimalus, nes žvelgiant į pardavimus 1 gyventojui tai sudaro 4,78 litro grynojo alkoholio, o tai sudaro 37 proc. nuo bendrai suvartoto grynojo alkoholio vienam gyventojui.

Žvelgiant į Lietuvoje gaminamo alaus kainą, pastebėsime, kad akcizo surinkto už alų, kuomet jis buvo susietas su alkoholio koncentracija, padidino įplaukas į biudžetą, tačiau parduodamo alaus kainai šis akcizo pakėlimas esminės įtakos neturėjo, nes alaus kaina kito kelių centų ribose iki 2008 m. 2008 m. mažmeninė alaus kaina lyginant su 2007 m. padidėjo 0,22 lito. Akivaizdu, kad alaus marketingo strategija buvo nukreipta į alaus vartojimo skatinimą, kurio vartojimas augo, ir 2006 m. pasiekė net 87,4 litrų vienam gyventojui. Paskaičiavus alaus akcizo procentą nuo bendrų įplaukų už akcizus alkoholiui, pastebime, kad įplaukos už akcizą alui 2006 m. ir 2009 m. tesudarė tik 17 procentų (1 lentelė).

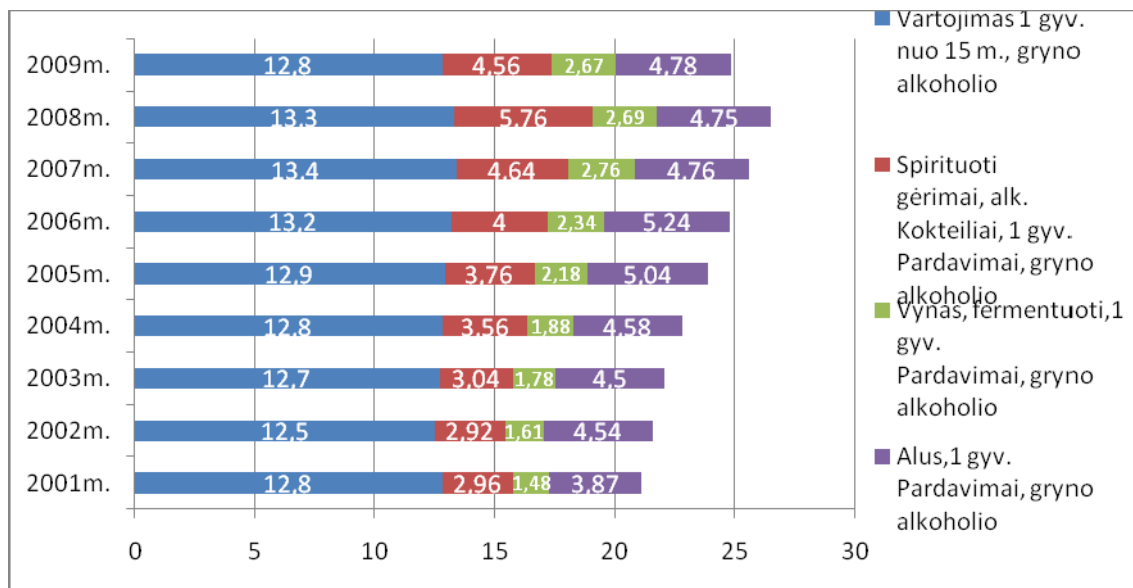
Palyginus stipriųjų gėrimų ir alaus pardavimus, vartojimą ir akcizus, ir įplaukas į biudžetą, matysime, kad Lietuvos alkoholio kainų politika nėra optimali, o akcizas alui pardavimo ir vartojimo kontekste akivaizdžiai per žemas. Pavyzdžiui, 2009 m. bendrame grynojo alkoholio suvartojime alaus buvo suvartota 37 proc. t.y. vienu procentu daugiau nei stipriųjų gėrimų ir alkoholinių kokteilių (etilo alkoholio), o akcizų už alų buvo surinkta 4 kartus mažiau. Akivaizdu, kad alaus kainos ir akcizų rodikliai Lietuvoje yra palankūs aludariams ir nėra optimalūs, ko pasekoje dėl akivaizdžiai didelio kiekio alaus vartojimo (1 pav.) valstybė patiria ekonominius, socialinius ir dvasinius nuostolius.

Akcizai vynui ir kitiems fermentuotiems ir tarpiniams alkoholinių gėrimams. Apžvelgiant šiai alkoholinių gėrimų kategorijai taikomus akcizo tarifus nuo 2000 m. iki 2009 m., pastebėsime keletą pasikeitimų. 2000 m. šampanui, putojančiam vynui, perteklinio slėgio vynui buvo taikomas 0,25 lito tarifas už 1 proc. tūrinės alkoholio koncentracijos litrą. Vynui ir kitiems fermentuotiems gėrimams bei jų mišiniams taikyta nuo 0,12 iki 0,38 lito už 1 proc. tūrinės alkoholio koncentracijos litrą. Midui – 0,12 lito. 2001 m. pasikeitė skaičiavimo metodika ir nuo liepos 1 d. vynui ir kitiems fermentuotiems gėrimams, priklausomai nuo jų rūšies ir stiprumo taikytas 40 ir 150 litų už produkto hektolitą tarifas, o tarpiniams produktams – 250-370 litų už hektolitą. Midaus trauktinės tarifas nesikeitė. Nuo 2001 m. iki 2008 m. šios kategorijos gėrimų tarifai išliko nepakitę, o 2008 m. vyno ir kitų fermentuotų gėrimų tarifas padidėjo ir siekė 48-180 litų už produkto hektolitą. Tarpiniams produktams akcizų tarifas nuo 2001 m. nesikeitė iki 2009 m. 2009 m. vynui ir kitiems fermentuotiems gėrimams, priklausomai nuo rūšies ir stiprumo buvo taikomi 53, 58, 196 ir 216 litų už produkto hektolitą tarifas, o tarpiniams produktams akcizų tarifas nuo – 250-370 litų nukrito iki 198-304 litų už produkto hektolitą. Žvelgiant į vyno ir tarpinių gėrimų akcizų surinkimą, pastebima, kad tai vienintelė kategorija, kurios surenkami akcizai 2009 m. padidėjo, nors pardavimai ir vartojimas labai neženkliai sumažėjo. Vis tik, vyno ir kitų fermentuotų bei tarpinių alkoholinių gėrimų akcizo tarifas išlieka aktualus, jis dar nėra optimalus šios kategorijos alkoholio vartojimo atžvilgiu.

Alkoholinių gėrimų pardavimų ir kainos santykis

Grynojo alkoholio litrais tenkančio vienam gyventojui litrais dinamika, kaip rodo 1 pav., nežymiai kinta, nors 2001 m. ir 2009 m. buvo 12,8 litro gryno alkoholio, tenkančio 15 m. ir vyresniam Lietuvos gyventojui. Tačiau norint susieti alkoholio vartojimo, kainos ir akcizų problematiką, reiktų analizuoti alkoholio vartojimą pagal alkoholinių gėrimų kategorijas (rūšis). Kad būtų galima palyginti alkoholio vartojimą pagal skirtingas alkoholio kategorijas, čia pateikiamas bendrasis grynojo alkoholio suvartojimo rodiklis, paskaičiuotas iš alkoholinių gėrimų pardavimo, kurį Statistikos departamentas pateikia pagal tris atskiras kategorijas, t.y. spirituotus gėrimus, alų, vyną bei kitus fermentuotus gėrimus. Apskaičiavus, kiek grynojo alkoholio litrais tenka vienam gyventojui iš kiekvienos alkoholinių gėrimų kategorijos, t.y. spirituotų gėrimų ir kokteilių, vyno ir fermentuotų gėrimų bei alaus galima kalbėti ir apie surenkamus akcizus¹. Pažvelgus į duomenis akivaizdu, kad didžioji dalis suvartoto grynojo alkoholio yra iš spirituotų gėrimų ir alkoholinių kokteilių bei alaus kategorijų (1 pav.).

¹ Bendras alkoholio vartojimas ir suvartoto alkoholio pagal alkoholio kategorijas suminis rodiklis nesutampa, nes bendrieji pardavimai Statistikos departamente pateikiami 1 gyventojui, jame neatsispiri nelegalus alkoholis, kas yra įskaičiuojama pateikiant bendrą alkoholio vartojimo rodiklį. Iš kitos pusės, pardavimų ir bendro alkoholio vartojimo rodiklių sugretinimas rodo, kad nelegali prekyba alkoholiu Lietuvoje yra nežymi arba, priešingu atveju, bendro alkoholio vartojimo metodika nėra optimaliai tiksli.

1 pav. Alkoholinių gėrimų pardavimai litrais (100% alkoholio tūrio, 1 gyventojui)

2000 m.- 2009 m. laikotarpyje tik 2008 m. parduoto grynojo alkoholio kiekis iš spirituotų gėrimų ir alkoholinių kokteilių kategorijos pralenkė alus kategoriją. Taigi, darytina išvada, kad daugiausia grynojo alkoholio suvartojama nusipirkus alaus. Priežastinių ryšių galima ieškoti tiek kultūrinėje, tiek alkoholio kainos politikos plotmėse. Į kultūrinę plotmę toliau bus nesigilinama, darant prielaidą, kad nors ir palanki kultūrinė aplinka alaus, vyno ar degtinės vartojimui, suvartotas grynasis alkoholis nesvarbu iš kurios alkoholinių gėrimų kategorijos, daro žalingą įtaką individui, šeimai ir visai visuomenei. Tačiau verta pasiliginti į alkoholinių produktų kainas, nes jos, pasak tyrinėtojų (Meier, Purshouse, Brennan 2010; Randy W. Elder ir kt. 2010; Wagenaar 2010; Örnberg 2008; Lindström 2005; Mäkel, Österberg 2004; Frank, Chaloupka, Grossman, Saffer 2002) turi tiesioginės įtakos alkoholio vartojimui, t.y. dalis vartotojų linkę pirkti mažiau kainuojančius alkoholinius gėrimus. Analizuojant alkoholinių gėrimų mažmenines kainas, pastebėsime, kad 2000 metais Lietuvoje gaminamos degtinės kaina buvo 25,70 litai už litrą, ir iki 2008 metų svyravo 2 lt ribose, 2008 m. pakilo iki 32,56 litų už litrą, 2009 m. pabrango dar beveik 5 litais (2 lentelė).

Lietuvoje gaminamo alaus kaina nuo 2000 m. iki 2006 m. svyravo 2 ct. ribose. Alaus kaina nuo 2000 m. už 0,5 litro kainavusio 1,99 lt pakilo tik iki 2,03 lt 2007m. ir 2008m.- iki 2,25 lt. 2009 m. alaus kaina šoktelėjo ženkliausia, pakildama dar 0,14 lito. Alaus pardavimai vienam gyventojui litrais augo iki 87,4 litrų 2006 m., nuo

kurių pardavimai ėmė šiek tiek mažėti ir 2008 m. beveik pasiekė 2004 m. lygį. 2009 m. alaus pardavimai vėl šoktelėjo, nors 2006 m. lygio nepasiekė (1 pav.). Tam įtakos turėjo ir pasaulinė ekonomikos krizė, kurios įtakoje gyventojų pajamos sumažėjo.

Nespirituotas vynuogių vynas 2000 m. kainavo 11,06 lt už 0,75 l, o 2003 m. pakilo daugiau nei 3 lt., t.y. kainavo 14,48 lt ir iki 2008 m. kaina krito, o 2008m. kainavo 15,43 lt., 2009 m. – 16,30 lt. Spirituotas desertinis vynas, kurio kaina nuo 2000 m. krito ženkliausiai, t.y. nuo 15,61 lt. už 0,7 litro iki 8,23 lt 2005m., 2008 m. - 8,92 lt.

Putojančio vynuogių vyno mažmeninė kaina analizuojamu 2000 m.- 2009m. laikotarpiu svyravo maždaug 3 lt ribose, o 2009 m. buvo panaši kaip ir 2000 m., t.y. 12,94 lt. (2 lentelė)

Gyventojų vidutinės mėnesinės disponuojamos pajamos iki 2008 m. augo, o kartu ir perkamoji galia alkoholiniams produktams. Atidžiau pažvelgus į disponuojamų pajamų alkoholiui perkamąją galią pagal gėrimų rūšis, pastebima, kad perkamoji galia didžiausia tiems alkoholiniams gėrimams, kurių mažmeninė kaina yra žemiausia. Visų pirma tai pasakytina apie alų, kuriam gyventojai skiria didžiausią pinigų dalį, pavyzdžiui 2006 m., kai alaus vartojimas buvo didžiausias per analizuojamą laikotarpį, perkamoji galia alui buvo 153, 8 lito (vienam gyventojui), o 2008 m. – 206 litų. Tuo tarpu Lietuvoje gaminamai degtinei perkamoji galia buvo 24,2 lito 2006 m. ir 2008 m. pakilo tik 4 litais.

2 lentelė. Alkoholinių gėrimų mažmeninės kainos 2000-2009 m.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Lietuvoje gaminama degtinė, 38%-50% alk., 1l	..	..	..	23,98	24,22	24,94	25,48	27,12	32,56	37,26
Lietuvoje gaminama degtinė, 40% alk., 1l	25,70	24,90	23,90	..	..	..	..	..	..	..
Importinė degtinė, 38% - 40% alk., 1l	90,24	86,34	87,98	85,36	75,32	33,82	26,30	36,12	46,98	52,74
Likeris, 17%-43% alk., 1l	..	..	..	26,24	29,74	35,50	35,90	40,58	47,48	51,58
Desertinis likeris, 30%-35% alk., 1l	24,76	24,28	24,10	..	..	..	..	..	..	..
5-ių žvaigždučių brendis, 1l	45,07	38,59	36,34	..	..	..	..	..	..	..
Brendis, 38% alk.	..	..	..	42,61	38,44	36,93	36,51	39,73	46,50	53,33
Saldžioji traukinė, 20%-25% alk., 0,5l	9,30	9,09	9,08	..	..	..	..	..	..	..
Traukinė, 20%-50% alk., 0,5l	..	..	..	13,67	13,55	14,01	13,94	14,13	16,86	19,48
Nespirituotas vynuogių vynas, 9%-12% alk., 0,75l	11,06	11,01	11,20	14,48	13,86	..	..	..	..	..
Nespirituotas vynuogių vynas, 9%-13% alk., 0,75l	..	..	..	..	0,00	13,27	12,29	12,63	15,43	16,30
Spirituotas desertinis vynas, 13%-17% alk., 0,7l	15,61	15,29	14,82	12,11	13,35	8,23	..	..	..	..
Spirituotas desertinis vynas, 11%-17% alk., 0,75l	..	..	..	..	..	..	8,56	8,62	8,92	10,95
Vermutas, 1l	23,44	23,94	24,27	31,24	20,49	16,26	14,09	15,17	18,20	18,82
Putojantis vynuogių vynas, 0,75l	12,22	11,37	11,33	11,60	10,39	10,28	10,25	11,03	12,32	12,94
Lietuvoje gaminamas alus, 0,5l	1,99	1,97	1,98	1,99	2,01	1,99	2,00	..	..	..
Lietuvoje gaminamas alus be taros, 0,5l	..	..	..	..	..	..	..	2,03	2,25	2,39
Viskis, 40% alk.	0,00	..	..	..	..	..	..	..	34,76	38,55
Importinis alus skardinėse, 0,33l	1,99	1,66	..	..	..	..	..	..	..	..
Importinis alus skardinėse, 0,5l	..	..	1,93	1,95	1,95	1,96	1,99	2,17	2,40	2,56

Šaltinis: Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės

Tačiau mažmeninių kainų lentelėje, pastebima, kad kaip tik alus yra pats pigiausias alkoholinis gėrimas, kuris parduodamas Lietuvoje. Antroje vietoje pagal disponuojamų piniginių mėnesinių pajamų perkamąją galią bei mažmenines kainas yra įsitvirtinęs spirituotas desertinis vynas, kuriam perkamoji galia 2006 m. buvo 53,9 ir 2008 – 77,9 litų. Trečioje – putojantis vynuogių vynas, kurio perkamoji galia 2006m. buvo 45litai, o 2008 m.-56,4 litų. Taigi, mažmeninių kainų ir gyventojų disponuojamų mėnesinių pajamų perkamosios galios atitinkamiems alkoholiniams gėrimams sugretinimas leidžia teigti, kad Lietuvoje kaip ir kitose šalyse, gyventojai linkę pirkti tuos alkoholinius gėrimus, kurių kaina žemiausia.

Purshouse et all (2010) teigia, kad net 64 proc. pigaus alkoholio suvartojama asmenų, kurie nesaikingai jį vartoja ir kelia žalą visuomenei. Tik 9 proc. pigaus alkoholio suvartojama vidutiniškai (nuosaikiai) geriančių asmenų. Lietuvoje tokių detalių tyrimų nėra. Tačiau buvo nustatytas labai aukštas pavojingas alkoholio vartojimo procentas (46,1). Taip pat nustatyta, kad 10 proc. Lietuvos gyventojų suvartoja alkoholio 2,5 karto daugiau nei kita populiacijos dalis, t. y. 71,57 proc. viso

respondentų išgeriamo alkoholio kiekio (Chomentauskas, 2008). Todėl norint iš esmės mažinti alkoholio sukeliama žalą Lietuvoje reikėtų atsižvelgti į esamus tyrimų duomenis ir įvesti papildomas alkoholio kainos reguliavimo priemones, t.y. minimalią kainą, susietą su parduodamo alkoholio koncentracija, bei draudimus daryti nuolaidas žemiau šios ribos. Subalansuoti akcizai, minimali parduodamo alkoholio kainos riba ir draudimai daryti nuolaidas žemiau jos yra pagrindinės priemonės, kurios daro esminę įtaką alkoholio daromos žalos prevencijai bei yra efektyvios priemonės valstybės biudžeto papildymui.

Išvados

Atlikus alkoholio kainų politikos analizę Lietuvoje galima pastebėti, kad formaliai taikoma tik viena priemonė – akcizai. Išnagrinėjus jų taikymo rodiklius atskirų alkoholinių gėrimų kategorijoms, galima teigti, kad valstybė didindama akcizus eina pozityvia linkme, nors akcizai dar nėra iki galo subalansuoti, ypač alaus atveju.

Atsižvelgiant į statistinius duomenis, kurie rodo, kad Lietuvos gyventojas išgeria kasmet apie 80 litrų alaus,

kas sudaro šiek tiek didesnę kiekį grynojo alkoholio nei išgeriamo iš stipriųjų gėrimų, skatina diskutuoti apie taikomų ir surenkamų akcizų problematiškumą. Bendrame akcizų surinkime, akcizai iš stipriųjų gėrimų sudaro apie 70 proc. visų surenkamų akcizų, tuo tarpu alaus- tik penktadalį lyginat su etilo alkoholio (stipriųjų gėrimų) akcizo suma ir tik šeštadalį nuo bendros akcizo sumos. Skirtumas tarp 2009 m. stipriųjų gėrimų ir alaus surinktų akcizų buvo 441 666 000 litų. Panaši tendencija buvo visu analizuojamam laikotarpiui, t.y. 2000-2009 m.

Kad akcizai alui nėra subalansuoti rodo ne tik aukšto alaus suvartojimo ir nuostolių į biudžetą aspektai, bet ir alaus kaina, kuri 2000-2009 m. praktiškai nekito, t.y. nustytas alaus akcizas reikšmingos įtakos alaus kainai neturėjo. Kadangi Lietuvoje nėra taikomos kitos dvi reikšmingos alkoholio kainos reguliavimo priemonės, t.y. minimalios alkoholio pardavimo kainos nustatymas bei draudimas taikyti nuolaidas žemesnias nei nustatyta žemiausia pardavimo kainos riba, todėl nors mažmeninė alaus kaina nežymiai padidėjo, bet klestint „akcijų kultūrai“ tam tikri visuomenės segmentai sėkmingai gali įsigyti alaus žemesnėmis kainomis nei vidutinė mažmeninė. Tai taikytina ir kitų alkoholinių gėrimų kategorijoms.

Užsienio šalių tyrimai rodo, kad tam tikros visuomenės grupės linkę pirkti pigesnius alkoholinius gėrimus, o kai kuriems brangstant keisti brangesnius pigesniais. Mažmeninių kainų ir disponuojamų pajamų alkoholiniams gėrimams analizė, patvirtina šią tendenciją ir Lietuvoje- pigiausiems alkoholiniams gėrimams tenka didžiausia perkamoji galia.

Tyrinėtojai yra įrodę, kad žalingai (dideliais kiekiais ir įvairių rūšių alkoholi) alkoholi vartojantys asmenys jo suvartoja daugiau nei pusę viso parduodamo alkoholio. Moksliskai, statistiškai patikimai, yra įrodyta žalingo alkoholio vartojimo ir nuostolių sveikatai bei smurto koreliacija. Todėl norint sumažinti alkoholio keliamą žalą Lietuvoje, rekomenduotina įvesti minimalią alkoholio pardavimo kainą, susietai su parduodamo grynojo alkoholio koncentracija, bei drausti nuolaidas, žemiau nei ši riba. Greta to rekomenduotina kelti akcizus, ypač alui, kurio vartojimas ypač aukštas.

Rekomenduotina atlikti detalesnius mokslinius tyrimus apie alkoholinių gėrimų kainos politiką, susiejant atitinkamų alkoholinių gėrimų vartojimą su patiriama socialine, dvasine ir ekonomine žala.

Literatūra

Alkoholio vartojimas ir padariniai. [Žiūrėta 2010 birželio 15d.] <<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=2604>>.

Anderson, P., Baumberg, B. (2006). *Alcohol in Europe. A public Health perspective*. A report for the European Commission. Institute of Alcohol Studies, London.

Babor, T. F., Caetano, R., Casswell, S., Edwards, G., Giesbrecht, N., Graham, K., Grube, J., Gruenewald, P., Hill, L., Holder, H., Homel, R., Österberg, E., Rehm, J., Room, R. & Rossow, I. (2003). *Alcohol: No Ordinary Commodity. Research and Public Policy*. Oxford University Press, Oxford.

Chaloupka, F. J., Grossman, M., Saffer H. (2002). The Effects of Price on Alcohol Consumption and Alcohol-Related Problems. *Alcohol Research & Health*, 26, 22 - 34.

Chomentauskas, G., Pūras, D., Dereškevičiūtė, E. (2008). *Nesąjūsiško alkoholio vartojimo neigiamos įtakos Lietuvos konkurencingumui mažinimo galimybių identifikavimas*.

[Žiūrėta 2010 kovo 1 d.] <<http://www.ukmin.lt/lt/veikla/studijos/>>.

Elder, R. W., Lawrence, B., Ferguson, A., Naimi T. S., Brewer, R. D., Chattopadhyay, S. K., Toomey, T. L. Jonathan Fielding, E. (2010). The Effectiveness of Tax Policy. Interventions for Reducing Excessive Alcohol Consumption and Related Harms. *American Journal of Prev. Medicine*, 38(2), 217 – 229.

Giesbrecht, N.; Greenfield, T. K., Anglin, L., Johnson, S. (2004). Changing the price of alcohol in the United States: perspectives from the alcohol industry, public health, and research. *Contemporary Drug Problems*, Vol. 31 Issue 4, 711 - 736.

Grabauskas, V., Prochorskas, R., Veryga A. (2009).

Hogan, E., Boffa J, Rosewarne, C, Bell S, Ah Chee, D. (2006). What price do we pay to prevent alcohol-related harms in Aboriginal communities? The Alice Springs trial of liquor licensing restrictions. *Drug Alcohol Review*, 25, 207 – 212.

Lietuvos Respublikos Akcizų įstatymas 1994 m. balandžio 12 d. Nr.I-429. *Valstybės Žinios*. (1994), 30 - 530.

Lietuvos Respublikos Akcizų įstatymas 1994 m. balandžio 12 d. Nr.I-429. *Valstybės Žinios*. (2008). 149-6005.

Lietuvos Respublikos Alkoholio kontrolės įstatymas (2009). Nr.XI-572. *Valstybės žinios*, 154 - 6951.

Lindström, M. (2005). Price restrictions and other restrictions on alcohol availability in Denmark and Sweden: A historical perspective with implications for the current debate. *Scandinavian Journal of Public Health*, 33(2), 156-158.

Mäkel, P., Österberg, E. (2009). Weakening of one more alcohol control pillar: a review of the effects of the alcohol tax cuts in Finland in 2004. *Addiction*, 104 (4), 554 - 563.

Meier, P. S., Purshouse, R., Brennan, A. (2010) Policy options for alcohol price regulation: the importance of modelling population heterogeneity. *Addiction*, 105 (3), 383 - 393.

Örnberg J. C., (2008). The Europeanization of Swedish alcohol policy: the case of ECAS. *Journal of European Social Policy*, 18(4), 380 - 392.

Purshouse, R., Meier, P., Brennan, A., Taylor, R. K., Rafia, Purshouse, R., Meier, P., Brennan, A., Taylor, R.K., Rafia, R. (2010). Estimated effect of alcohol pricing policies on health and health economic outcomes in England: an epidemiological model. [Žiūrėta 2010 birželio 17d.], <<http://www.thelancet.com/>>.

Estimated effect of alcohol pricing policies on health and health economic outcomes in England: an epidemiological model. [Žiūrėta 2010 birželio 17d.], <<http://www.thelancet.com/>>.

Tamutienė, I., Civinskas, R., Baltrušaitytė, G., Reingardė, J. (2009). *Pagalbos asmenims, sergantiems priklausomybės nuo alkoholio ligomis, priemonės ir sistema Lietuvoje* [Žiūrėta 2010 sausio 15d.], <<http://www3.lrs.lt/docs2/OPDJOLW.PDF>>.

Valentukevičius, R. (2006). Pažyma Nr. 4D-2006/01-1070. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių tarnyba. [Žiūrėta 2010 sausio 17d.], <<http://www.lrski.lt/index.php?p=0&l=LT&n=62&pazyma=2000>>.

Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės (2010). Raštas dėl informacijos apie alkoholio akcizus. 2010-04-08, (19.22-19)-R-3457.

Wagenaar, A. C. (2010). Alcohol price policies: connecting science to practice. *Addiction*, 105(3), 398 - 399.

Wagenaar, A. C., Salois, M. J., Komro, K. A. (2009). Effects of beverage alcohol price and tax levels on drinking: a meta-analysis of 1003 estimates from 112 studies. *Addiction*, 104, 179 – 190.

ALCOHOL PRICE POLICY IN LITHUANIA DURING 2000-2009 YEARS

Summary

Alcohol price policy is one of the most tightness areas in the state regulation. Alcohol industry protects its economical interest. The state has dual interest: to protect public health and to have profit from excise duties of alcohol beverages. These processes has direct link with consumption of alcohol and fixed excises duties and others alcohol price regulations tools. Alcohol consumption is very high which causes very high mortality, alcohol-related harm to person and society during the past decade in Lithuania. The research related to alcohol price policy shows direct connection between alcohol consumption and alcohol price. In general low prices lead to high consumption. The research of alcohol policy shows that alcohol excise duties, minimum price per ml of pure alcohol and ban to discount below fixed minimum price are the most discussed and used tools of alcohol price regulations. If excise duties are enough high, they raise the price of alcohol and prevent all society from alcohol related harm. Minimum price has to be related with price per ml of pure alcohol. This tool works well with restriction of discounted sales below a certain price per ml of pure alcohol. The balance of excise duties (income from alcohol tax) and cost-cutting for alcohol related harm is very important for Lithuania which faces the state budget deficit. The object of this article is excise duty of alcohol, price and consumption during 2000-2009 years. The main purpose of this study is to analyze how alcohol price and excise duties influence sale, consumption and income to national budget. Study is based on literature review and statistical analyses of

data from State tax inspectorate under the Ministry of Finance of the Republic of Lithuania and Department of Statistics to The Government of the Republic of Lithuania Conclusion: Only alcohol excise duties, as one of the alcohol price regulation tools, formally used in Lithuania. The excise duties are various for the type of alcohol beverages. Excise duties are not balanced especially for beer. The consumption of pure alcohol from beer is a little higher than from strong alcohol beverages. An amount of income from the excise duties on beer is 1/6 from the total collection of excise duties from all types of alcohol. The collection of excise duty from strong alcohol beverages is 70% from total alcohol tax. If we consider that the consumption of pure alcohol from strong alcohol beverages and beer are similar, the income from tax has to be similar. But the difference of excise duties income from strong alcohol beverages and beer were 441 666 000 litas in 2009 years. The similar tendency was during 2000-2009 years period. The argument that excise duty for beer is low shows the fact that tax has no real impact on beer price during 2000-2009 years. The average of beer price during the past years increased (a few cents), but the sales (price discount) makes possible to by cheapest beer which is twice lower than average price. The research shows that people high price alcohol beverages substitute with lower price beverages. The data shows the same situation in Lithuania too. Recent proposals for supply reduction or increasing alcohol price are to set up minimum alcohol price per certain ml pure alcohol, ban on discount below fixed minimum price and increasing excise duties, especially for the beer witch consumption per capita in Lithuania is very high.

KEYWORDS: excise duty on alcohol, strong alcohol, wine, beer, price, consumption.

Ilona Tamutienė. Mokslinis laipsnis- Socialinių mokslų daktarė. Darbovietė- Vytauto Didžiojo universiteto Viešojo administravimo katedros docentė. Mokslinių interesų sritys: alkoholio politika, sveikatos politika, socialinės problemos, tyrimo metodai. Adresas: S.Daukanto g. 28-201 LT-44246 Kaunas. Tel. 8 37 327 871. El paštas i.tamutiene@pmdf.vdu.lt.